

“เรียเจียเวะ” วิธีการอยู่ร่วมกันเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร:

กรณีศึกษานบ้านทิพูเย ตำบลชะแล

อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

“Ria Chia Wo” Coexistence for Food Security: A Case Study of

Ban Thiphuye, Chalae Sub-district,

Thong Pha Phum District, Kanchanaburi Province

นพรัตน์ ไชยชนะ^{1*}

Nobparat Chaichana^{1*}

¹ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
จังหวัดกาญจนบุรี 71190

¹ Community Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Kanchanaburi
Rajabhat University Kanchanaburi Province 71190

* Correspondence to E-mail: Chimmanee2531@gmail.com

Received: September 19, 2019; **Revised:** January 30, 2020; **Accepted:** February 21, 2020

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงพื้นที่ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโผล่วบ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อทราบถึงสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตามหลักคิดเรียเจียเวะในบริบทสังคมปัจจุบัน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประยุกต์วิธีทางมานุษยวิทยา เก็บข้อมูลโดยการค้นคว้าจากเอกสาร ข้อมูลจากภาคสนาม ใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในพื้นที่ “ส่วนตัว” และพื้นที่ “สาธารณะ” ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลโดยมีการตรวจสอบข้อมูลทุกขั้นตอน

ผลการวิจัยพบว่า “เรียเจียเวะ” เป็นเรื่องเกี่ยวกับสัจธรรม หลักคำสอนทางศาสนาเข้ามาทำให้เกิดความพอดี เพื่อใช้กำหนดกฎระเบียบการอยู่ร่วมกันในชุมชนสร้างความเสมอภาคในการดูแลพื้นที่ทำมาหากินให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และเหมาะสมกับ

การเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตหวงห้ามของรัฐ (อุทยานแห่งชาติเขาแหลม) สืบสานภูมิปัญญาให้คงอยู่ และเป็นแนวทางให้กับชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ภูมิปัญญาไปปรับใช้ในการดูแลรักษาพื้นที่ทำกิน ให้เรียบง่ายอยู่กับธรรมชาติอย่างสงบ หลีกเลี่ยงเจียวยาที่มีข้อห้ามข้อควรระวังในการใช้ทรัพยากร ได้แก่ ห้ามกันห้วยเพื่อจับปลาในชุมชน ห้ามผิดลูกผิดเมีย เคร่งครัดในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เริ่มต้นด้วยคำว่า “สัจจะ” นำมาสู่การดำรงชีวิตที่สำคัญ คือ การผลิตข้าวไร่ เคารพต่อพระแม่ธรณี ป่า น้ำ และอื่น ๆ เป็นวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับแนวทางเกษตรกรรม ยั่งยืนที่ชุมชนสืบทอดเพื่อสร้างความยืดหยุ่นให้สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ของยุคสมัยโดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์ของตนเองและสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน สืบไป

คำสำคัญ: ความมั่นคงทางอาหาร, เจียวยา, วิธีการอยู่ร่วมกัน

Abstract

The objective of this area study was to synthesize the way of life of Pow Karen of Ban Thiphuye, Chalae Sub-district, Thong Pha Phum District, Kanchanaburi Province to learn about food security situation based on the “Ria Chia Wo” concept in the present social context. This qualitative study applied anthropological research methods in which data were collected from related literature and from the field through in-depth interviews, participant and non-participant observation in “private” and “public” spaces. The data were verified at every step and then analyzed.

The study found that “Ria Chia Wo” is related to truths, religious teachings that makes it well-balanced for use as rules and regulations for living together in the community. It provides equality and strategies for people in the area to make their living in correspondence to the present situation and suitable for being located in a government’s restricted area (Khao Laem National Park). Moreover, it helps maintain wisdom of making a living and guides young people to learn to apply it in looking after the area where people live and earn their living together. People in the community live simple and peaceful lives with a dimension of appropriateness and balance in the forest. The “Ria Chia Wo” principles include restrictions on use of natural resources such as that on blocking a creek to catch fish. Another principle is their strict adherence to Buddhism beginning with the word “Sajja”. The

community learns an important way of life based on upland rice production for a living which is an activity with beliefs and respect to Mother Nature, forest, water and many others. These are culture in congruence with sustainable agriculture inherited by the community for flexibility that allows adaptation to the changing situation without losing their identities, and maintains food security for the community.

Keywords: Food security, Ria Chia Wo, Coexistence

บทนำ

ความมั่นคงทางอาหาร มีความหมายที่ครอบคลุมถึงการมีปริมาณอาหารเพื่อการบริโภคที่เพียงพอมีความหลากหลายของประเภทอาหาร อาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ ทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารได้ตลอดเวลาทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจอันเกิดจากระบบการกระจายอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม เมื่อพิจารณาถึงสภาพปัญหาที่เด่นชัดของความมั่นคงทางอาหาร คือ การมีปริมาณอาหารที่ไม่เพียงพอกับความต้องการสำหรับการบริโภคคนไม่สามารถเข้าถึงอาหารเพื่อนำมาบริโภคได้ การมีช่องว่างในการบริโภคอาหารเนื่องจากการกระจายอาหาร ปัญหาด้านสุขภาพและโภชนาการ เป็นต้น แนวคิดความมั่นคงทางอาหารถูกพัฒนาขึ้นมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 และเป็นที่รู้จักกันมากจากการประชุมอาหารโลก (World Food Summit) ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ. 1996 โดยให้ความสำคัญกับการให้ทุกคนเข้าถึงอาหารได้ตลอดเวลาทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจอย่างเพียงพอ ปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการที่ตรงกับรสนิยมของตนเองเพื่อการมีชีวิตที่ดีและสุขภาพที่แข็งแรง นอกจากนี้องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization : FAO) ได้แบ่งความหมายด้านความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติคือ 1) ความเพียงพอ (Availability) 2) การเข้าถึง (Access) 3) การใช้ประโยชน์ (Utilization) และ 4) เสถียรภาพ (Stability) (นพรัตน์ ไชยชนะ และคณะ, 2561) ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้จะเจาะจงลงในมิติวัฒนธรรมเป็นหลักเนื่องจากการเป็นภาวนาวิถีการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามาใช้ และยังมีส่วนเชื้อให้คลัสต์สายปมหรือระบบสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ประเทศไทยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติที่มีหลากหลายทางชีวภาพ และมีภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาสั่งสมมาอย่างยาวนานกระทั่งประเทศตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลและมีบทบาทต่อประเทศไทย โดยได้ผลักดันให้รัฐบาลไทย

ดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ปัญหาและผลกระทบต่อภาคการเกษตรและชุมชน พร้อมทั้งทำให้เกิดโมทัศน์ทางการพัฒนาและสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน สังคมและโลก (นพรัตน์ ไชยชนะ และคณะ, 2561) สำหรับบนพื้นที่สูง บริเวณที่มีความเปราะบางและอ่อนไหวในทางนิเวศวิทยาเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นป่าเขาแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารและความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงเป็นพื้นที่ลาดชันมีความเสี่ยงต่อการเกิดการชะล้างพังทลายของดินแล้ว ชุมชนชายขอบที่อยู่อาศัยในบริเวณแห่งนี้ก็ได้สร้างกระบวนการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทระบบนิเวศพื้นที่สูงเช่นกัน (จันทร์บุรณีสุธิ, 2527) คนบนพื้นที่สูงหรือเรียกกันโดยทั่วไปในสังคมไทย คือ ชาวเขา หรือ กลุ่มชาติพันธุ์ ได้ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานในมิติทางด้านการสร้างความมั่นคงทางอาหารตามข้อจำกัดทางนิเวศที่มีลักษณะเป็นป่าเขา ด้วยระบบการผลิตทางเกษตรอันเป็นภูมิปัญญาสืบทอดกันต่อมา

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีมีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา พราหมณ์ พุทธ และความเชื่อเรื่องผีที่ผสมผสานกันอย่างลงตัวเป็นรูปธรรม ปรากฏอยู่ในรูปแบบของความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมาแต่โบราณ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับระบบตะละโคว (หลักอธิปไตย) ที่มีลือกาเวาะ (ธรรมาธิโดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องวิถีชีวิตและการทำมาหากิน) ถังเสียเวาะ (เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับหลักธรรมที่คนต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง) และเรียเจียเวาะ (กฎระเบียบ กติกา ข้อปฏิบัติ เทียบได้กับกฎหมายการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน) อย่างไรก็ตามวิถีคิดแบบเรียเจียเวาะนั้นมีผลสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนในพื้นที่ชุมชนเนื่องจากสอนให้คนอยู่อย่างพอดี พอประมาณ รู้จักใช้ทรัพยากรในชุมชนที่มีอย่างมีเหตุผลและรู้คุณค่า ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เช่นเดียวกับชุมชนบ้านทิพเย ตำบลชะแล อำเภอกองคา ภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มีจำนวนครัวเรือน 114 ครัวเรือน มีประชากรประมาณ 586 คน ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโผล่วเป็นหลัก ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบยังชีพ บ้านทิพเยเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของชุมชนท้องถิ่นส่วนหนึ่งในพื้นที่อำเภอกองคา ภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ที่พยายามดำรงอยู่ให้ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในบริบทของจังหวัดกาญจนบุรี (วีระวัฒน์ อุดมทรัพย์ และคณะ, 2560) อันเนื่องมาจากความล้มพันธ์ที่แนบชิดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บนฐานคิดที่ให้คุณค่าและพยายามดูแลรักษาระบบธรรมชาติให้คุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ มีวัฒนธรรมภูมิปัญญาในการช่วยเหลือเกื้อกูล อย่างไรก็ตามยังไม่มีสิ่งที่จะรับประกันได้ว่าชุมชนเหล่านี้จะไม่ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤติดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากกำลังก้าวเข้าสู่การเผชิญกับปัญหาของภาวะความเสี่ยง

เรื่องอาหาร ซึ่งมีต้นตอที่เกิดขึ้นอยู่หลายประการ เริ่มตั้งแต่ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่ชุมชนได้พึ่งพิง การผลิตภาคการเกษตรผันผวน ทั้งในเรื่องอัตราผลผลิตที่ได้ ความไม่แน่นอนของราคา รวมถึงการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของพืชเชิงเดี่ยวเพื่อเศรษฐกิจรายได้ กับพืชอาหารเพื่อพึ่งตนเองในการบริโภคในครัวเรือน ทำให้บางช่วงเวลาเกิดความสับสน เริ่มส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่เคยสามารถพึ่งพาตนเองในการผลิตได้ในระดับหนึ่ง ในขณะที่การเข้าถึงของระบบโลกาภิวัตน์ก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยีล้ำสมัย สิ่งของอุปโภค บริโภคใหม่ๆ เข้ามาแทนที่ของเดิมที่ถูกกำหนดให้ล้ำสมัยและเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งบางแง่มุมทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและทันต่อกระแสภายนอกมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงก็ทำให้ชุมชนตกอยู่ในภาวะความเสี่ยง อ่อนแอ โดยเฉพาะเรื่องค่านิยมในการบริโภค ที่เป็นเรื่องใหญ่ที่มักถูกมองข้าม ซึ่งทั้งหมดล้วนส่งผลโดยตรงต่อความมั่นคงทางอาหารอันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ดังนั้นการศึกษาประเด็นความมั่นคงทางอาหารจึงไม่ควรละเลยมิติทางวัฒนธรรมหรือเชิงมานุษยวิทยา โดยการนำกรอบคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของไวท์และสจ๊วตมาใช้ในการตอบคำถามของชุมชนในการศึกษาค้นคว้าโดยเฉพาะประเด็นเรื่องของวิวัฒนาการที่เน้นขั้นตอนต่างๆ ของการพัฒนา ว่าสังคมมนุษย์มีการพัฒนาตามแบบแผนพฤติกรรมที่เฉพาะ ดังนั้นกรอบคิดทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมช่วยให้เราเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และกายภาพของชุมชนหรือของสังคมนั้น ๆ ได้อย่างดี (งามพิศ สัตย์สงวน, 2551)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area-Based Research) มีบ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอกงหรา จ.พัทลุงเป็นพื้นที่ศึกษา เป็นชุมชนตั้งอยู่บนที่ราบบริเวณเทือกเขาพระฤๅษีบ่อแร่ อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาแหลม ห่างจากอำเภอกงหราประมาณ 35 กิโลเมตร มีกลุ่มชาติพันธุ์หลักเป็นชาวกะเหรี่ยงโหล่ว วิถีชีวิตยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรมหาพืชอาหารจากแหล่งธรรมชาติ เช่น ริมห้วย ชายป่า เป็นต้น มาบริโภค ยังคงใช้สมุนไพรในการรักษาโรค และดำรงชีวิตเรียบง่าย รักสงบ รักอิสระ ลักษณะเด่นของพื้นที่จึงคือการที่ชุมชนยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรม ยังคงหาพืชอาหารท้องถิ่นมาบริโภคเป็นหลัก ดำรงชีวิตจากการพึ่งพาอาศัยฐานทรัพยากรท้องถิ่นด้วย ภูมิปัญญากะเหรี่ยง พื้นที่ลักษณะนี้ถือว่าเป็นแหล่งรวมของระบบสัญลักษณ์ชั้นดี ดังนั้นการศึกษาประเด็นวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโหล่วบ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอกงหรา จ.พัทลุง เพื่อทราบถึงสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตามหลักคิดเรียบง่ายในบริบทสังคมปัจจุบัน ซึ่งสามารถให้ชุมชนประเมินสถานการณ์ตัวเองว่ามีความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในระดับไหน และสามารถนำเป็นข้อเสนอให้กับ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อไปส่งเสริมและสนับสนุนเผยแพร่ รูปแบบการดำเนินชีวิต สนับสนุนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและขับเคลื่อนการสร้างความปลอดภัยทางอาหารให้เกิดกับชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโพล้อบ้านทิฟูเย ตำบลชะแล อำเภอกองคา จ.พิจิตร เพื่อทราบถึงสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตามหลักคิดเรื่องวิถีชีวิตในบริบทสังคมปัจจุบัน

วิธีวิทยาการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประยุกต์วิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโพล้อที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ผู้วิจัยมีการวางแผนโดยใช้เทคนิคเพื่อให้ได้ข้อมูลลึกและละเอียดมีความน่าเชื่อถือ ดังนี้

1. การเลือกสนามวิจัยและสถานการณ์ทางสังคม: การศึกษาสำรวจ ด้วยเหตุผลของความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงหมู่บ้าน โดยเข้าไปติดต่อกับผู้ใหญ่บ้านอย่างไม่เป็นทางการ กำหนดวันที่จะเข้าไปศึกษาสังเกตและสัมภาษณ์ และได้ขอให้ผู้ใหญ่บ้านบ้านไร่ป่าจัดชาวกะเหรี่ยงที่สามารถพูดภาษาไทยได้ เพื่อให้การวิจัยมีผู้นำทางชาวกะเหรี่ยงดังกล่าวเข้าไปสัมภาษณ์ยังครัวเรือนต่างๆและรวมถึงสถานการณ์ทางสังคม ได้แก่ สถานที่ในชุมชนที่ชาวกะเหรี่ยงแห่งนี้มีการทำกิจกรรมร่วมกันในงานประเพณีต่าง ๆ รวมถึงวิถีชีวิตประจำวันของชาวกะเหรี่ยงในการทำมาหากินในป่า ในไร่ และบริเวณรอบที่อยู่อาศัย ผู้แสดง ในที่นี้คือ กลุ่มผู้ให้ข่าวสำคัญ คือ เกษตรกรในชุมชน และผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ เป็นผู้อธิบายถึงลักษณะและการใช้ชีวิตของกลุ่มกะเหรี่ยงในชุมชนบ้านไร่ป่า

2. การเข้าสนาม: การเข้าชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ โดยการเข้าศึกษาวิจัยหมู่บ้านอย่างไม่เป็นทางการ โดยการประสานติดต่อกับผู้ใหญ่บ้านของชุมชนบ้านไร่ป่า และสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชน โดยวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน โดยใช้เวลา 1 เดือนในการเข้าไปสังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน

3. การเยือนชุมชนที่ศึกษา: ผู้วิจัยหาแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมิติการทำมาหากินของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในชุมชนบ้านทิฟูเยซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งแหล่งข้อมูลจากพระสงฆ์ในวัดทิฟูเย และปราชญ์ชุมชน การเดินสำรวจสภาพแวดล้อมของชุมชนและจัดทำ

แผนที่เดินดิน โดยใช้ระยะเวลา 1 สัปดาห์ ทำให้นักวิจัยเห็นโครงสร้าง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

4. การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม: เพื่อเก็บข้อมูลปฐมภูมิด้านต่าง ๆ ของชีวิตคนในชุมชน ทำให้ค้นพบสถานการณ์ทางวัฒนธรรมในชุมชน เข้าใจเกี่ยวกับประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาหาร และนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องของการศึกษา โดยการจัดสนทนากลุ่มย่อย ในลักษณะแผนผังความคิด

5. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth interview) : โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ พระภิกษุสงฆ์วัดทิพย์ ผู้นำชุมชน อดีตกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกในชุมชน จำนวน 12 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง คือ หน่วยงานราชการในพื้นที่ และตัวแทนจากองค์กรเอกชน (NGO) จำนวน 5 คน

6. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ตรวจสอบยืนยันข้อมูล และเวทีเสวนาค้นข้อมูลการวิจัย เป็นวิธีการที่นึ่งสนทนากันระหว่างผู้วิจัยและให้ข้อมูล ในการตรวจสอบยืนยัน และการค้นข้อมูลชุมชน ภาคีเครือข่าย จากการผลศึกษานำข้อมูลเสนอแก่ชุมชน และรับฟังข้อเสนอแนะจากชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในชุมชน ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบเนื้อความ รับรองความถูกต้อง/แก้ไขปรับปรุง

ผู้วิจัยกำหนดการตรวจสอบข้อมูล ทดสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อถือของข้อมูลและข้อค้นพบ ผู้วิจัยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation technique) เพื่อให้เกิดการอ้างอิง การเชื่อมโยงและความสัมพันธ์สอดคล้องกันของข้อมูลจากต่างแหล่งข้อมูล (Triangulation of sources) และต่างวิธีการ (Methods triangulation) ซึ่งจะเสริมให้ผลการวิเคราะห์มีความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นรวมทั้งใช้วิธีการสะท้อนผลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญภายหลังจากการสรุปข้อค้นพบเบื้องต้น ทั้งนี้ผู้วิจัยสร้างรหัสเพื่อใช้ในการปกปิดผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ เนื่องจากตระหนักถึงเรื่องจริยธรรมการวิจัย คือ การเผยแพร่เรื่องจริยธรรมการวิจัยออกไปสู่สังคม โดยการปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล

ผลการศึกษา

บ้านทิพย์เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลชะแล จังหวัดกาญจนบุรี อยู่ห่างจากอำเภอทองผาภูมิ 35 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดกาญจนบุรีประมาณ 185 กิโลเมตร ตำบลชะแลแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 หมู่บ้าน คือ บ้านห้วยเสือ บ้านเกริงกระเวีย บ้านทิพย์ บ้านทุ่งเสือโทน (คลิตี้) บ้านภูเตย บ้านทุ่งนางครวญ และบ้านชะอี กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านทิพย์เป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงโพล่ว นับถือศาสนาพุทธ และยังคงสืบทอดวัฒนธรรม

บ้านทิฟูเยเป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงโพลั่ว นับถือศาสนาพุทธ และยังคงสืบทอดวัฒนธรรมการใช้ภาษากะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม เป็นชุมชนปิดมีความสัมพันธ์ภายนอกน้อย ภูมิปัญญามีลักษณะเฉพาะถิ่น โดยมีรากฐานมาจากความเชื่อทางศาสนา จารีตประเพณี และบริบทวิถีชุมชนที่พึ่งพิงอยู่กับผืนป่าตะวันตก (นพรัตน์ ไชยชนะ และคณะ, 2561) คำว่า “ทิฟูเย” หมายถึง ลำห้วยเล็ก ๆ ที่มีต้นเยขึ้นอยู่ในชุมชนจำนวนมาก (ต้นเย คือ พืชกลุ่มเดียวกับเตาร้าง *Caryota urens* เป็นพืชในวงศ์ *Palmae* เป็นปาล์มต้นเดี่ยว ขนาดใหญ่ ไม่มีหนาม ปล้องบนลำต้นยาว แผ่นใบเป็นร่องรูปตัว V ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ก้านใบยาวขนาดใหญ่ ออกดอกแล้วตาย ดอกช่อแยกเพศ ผลสุกสีแดง) ต้นเยเป็นพืชที่ขึ้นอยู่ตามริมห้วยในป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ เดิมลำห้วยทิฟูเย มีต้นเยขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันจากการเดินสำรวจต้นเย ในชุมชนมีอยู่ 7 ต้น ดังภาพที่ปรากฏในแผนที่เดินดิน

ภาพที่ 1 ต้นเย

ภาพที่ 2 แผนที่เดินดินบ้านทิฟูเย

ลักษณะเด่นทางสังคมของชุมชนทิฟูเย คือความเป็นกลุ่มเครือญาติในหมู่บ้านทิฟูเย เรียกได้ว่าเกือบทั้งหมดเป็นเครือญาติเดียวกัน คือ เมื่อสืบไปเมื่อประมาณ 60 ปีที่แล้ว กลุ่มครอบครัวกลุ่มแรก ๆ ที่มาตั้งชุมชนที่ทิฟูเย คือ พ่อของกำนันชัชวาล เกรียงแสนภู พ่อของนายจองเผ่ ไทรสังขศิริ มัคทายก และยายของนายจ๋ามง ทองผาไธโล (สมชาย อบต.) ทั้ง 3 คนนี้เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน แล้วสืบลูกหลานแยกเป็น 3 สายตระกูล ดังกล่าว ซึ่งเป็นสมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชน นอกจากนี้ยังมีอีก 2 กลุ่มซึ่งย้ายเข้ามาอยู่ในเขตชุมชนหลังจาก 3 กลุ่มแรก คือ กลุ่มสายตระกูลทองผาสุทธิ และสายตระกูลรักษากาญจนวัฒน์ ซึ่งในรุ่นต่อ ๆ มาได้มีการแต่งงานข้ามกลุ่มระหว่างคนที่อยู่ดั้งเดิมและกลุ่มที่ย้ายเข้ามาใหม่ภายหลังแตกแขนงออกไปอีก ดังนั้น แต่ละครอบครัวจึงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติซ้อนกันหลายชั้น คติความเชื่อของกะเหรี่ยงโพลั่วในเขตพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี กาญจนบุรี และ

ชาวมอญ ควบคุมกับการถือผีตามคติความเชื่อเดิมของบรรพบุรุษ ซึ่งชาวกระเหรี่ยงสามารถผสมผสานคติความเชื่อทั้ง 2 กระแสนี้ มาเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของตนอย่างสอดคล้องและเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดีมาพิศวง การผสมผสานคติความเชื่อของพุทธและผีของกระเหรี่ยงโพลวในภาคตะวันตกที่แตกต่างกับกระเหรี่ยงสะกอในภาคเหนือ เช่น ห้ามเลี้ยงสัตว์เลี้ยงไว้เพื่อบริโภคเพราะถือว่าเป็นบาป และถือว่าเหล่าเป็นสิ่งต้องห้ามในสังคมกระเหรี่ยงโพลวภาคตะวันตก ในขณะที่เหล่ากลับเป็นส่วนหนึ่งของวิถีวัฒนธรรมและพิธีกรรมของกระเหรี่ยงสะกอภาคเหนือ หรือแม้แต่การนับถือผีของกระเหรี่ยงโพลว ใน 3 จังหวัดดังกล่าวข้างต้นก็แตกต่างจากกระเหรี่ยงโพลวในภาคเหนือ คือ “โพลว” ในภาคเหนือใช้หมูและไก่เป็นของเซ่นไหว้ ขณะที่กระเหรี่ยงในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดใช้ฮั่น ปลา(เกล็ด) งา ดอกไม้ ขนม หรืออย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเครื่องเซ่นไหว้” (สมเกียรติ จำลอง และ คณะ, 2539)

ฐานวัฒนธรรมชุมชนบ้านทิพย์เชื่อว่าธรรมชาติทุกส่วนมีเจ้าผู้คุ้มครอง และไม่ยึดมั่นถือติดว่าคนเป็นเจ้าของธรรมชาติ แต่วิถีชีวิตของคนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงใช้ทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ ป่า สัตว์ พืช อย่างระมัดระวังและไม่สร้างผลกระทบต่อธรรมชาติมากเกินไปกว่าการหาอาหารให้พอกินพอใช้ในครัวเรือน มีข้อห้ามหลายประการที่เอื้อต่อการสร้างความหลากหลายทางนิเวศวิทยา เช่น ห้ามล่านกเงือก เพราะถือว่าเป็นบาป ดังนั้นการมีนกเงือกในป่าละแวกชุมชนแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่บริเวณรอบ ๆ ของชุมชน ซึ่งเป็นดั่งบ่งชี้สำคัญว่าชุมชนอยู่ร่วมกับป่ามายาวนานและยังรักษาระบบความสมดุลของธรรมชาติซึ่งสอดคล้องกับหลักคิดแบบเรียบง่ายแยะ ดังนี้

สถานการณ์ฐานทรัพยากรอาหารชุมชนบ้านทิพย์

สถานการณ์ฐานทรัพยากรอาหารของชุมชน 2 ส่วน คือ 1) ความหลากหลายของชนิดพืชอาหาร 2) ความหลากหลายของสัตว์ป่า มีรายละเอียดดังนี้

1. ความหลากหลายของชนิดของพืชอาหาร การสำรวจตลอดระยะเวลา 6 เดือน สัมภาษณ์พืชอาหารที่ใช้ในพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ และใช้ในการผลิตเครื่องเรือนหรือเครื่องมือทำมาหากินในชีวิตประจำวัน สามารถจำแนกได้หลายชนิด มีความหลากหลายของพืชอาหารอยู่ในเกณฑ์สูง ซึ่งสามารถยกตัวอย่างได้ดังนี้

ตารางที่ 1 มีการอยู่ของทรัพยากรอาหารในชุมชน

ประเภท	ทรัพยากรอาหาร
ไม้ยืนต้น	กระวาน (กะว่อง), ขี้เหล็ก, ผักกระถิน, มะละกอ (โกร่งจี่ชา), ผักหวาน, ต้นเมี่ยง, ต้นหมาก, ต้นยอ, ดอกแค, มะนาว, มะกรูด, มะรุม, กระท้อน (คู่ชา), มะพร้าว (โผล่ชา)
พืชล้มลุก	กระชาย, กระเทียม, หอมแดง, ชিং, ข้าว, ขมิ้นขาว, ขมิ้น, ถั่วฝักยาว, ใบเตย, ใบบัวบก, ใบชะพลู, ตะไคร้, ตำลึง, กะเพรา, พริกไทย, ต้นเผือก, สะระแหน่, ผักชี, แดงร้าน, แดง (ถึงชา), ผักชีกะเหรี่ยง (โพเก้), ข้าว (เอ่งไซ่)

ที่มา: นพรัตน์ ไชยชนะ (18 มกราคม 2562) สำนวณข้อมูลจากครัวเรือน

2. ความหลากหลายของของสัตว์ป่า ทรัพยากรอาหารประเภทที่มีความหลากหลายของจำนวนพันธุ์ และจำนวนชนิดมากที่สุดในหมู่บ้าน สัตว์ประเภทปลา มีตามลำห้วย คลองและแม่น้ำแควใหญ่ สามารถหาได้ตลอดปี แต่อย่างไรก็ตามปลามีหลายชนิดที่ลดจำนวนลงและเริ่มสูญหายไปจากชุมชน สำหรับสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำที่มีมากและสามารถหาได้ง่าย คือ อึ่ง กบ เขียด ดังตารางที่ 2

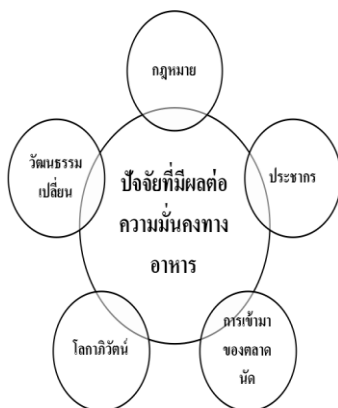
ตารางที่ 2 การมีอยู่ของทรัพยากรอาหารประเภทเนื้อสัตว์

ประเภท	ทรัพยากรอาหาร
สัตว์บก	488 ชนิด โดยที่สัตว์จำพวกนกมีจำนวนมากที่สุด (289 ชนิด คิด
สัตว์เลื้อยคลานและ	เป็นร้อยละ 59) รองลงมา คือ สัตว์จำพวกนอก (69 ชนิด คิดเป็น
สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม	ร้อยละ 14) และปลา (67 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 14) ตามลำดับ

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจสัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร (2556)

เมื่อพิจารณาถึงความหลากหลายของชนิดของสัตว์ในอดีต พบว่า ในอดีตสัตว์ป่าสามารถพบได้อย่างชุกชุม สมาชิกในชุมชนสามารถล่าสัตว์ป่าได้อย่างเสรี แต่การล่าที่ผ่านมาไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เหมาะสม ส่งผลให้ทรัพยากรสัตว์ป่าลดลง ทั้งนี้ชุมชนยังมีข้อห้ามจากประกาศพระราชบัญญัติพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าส่งผลให้สมาชิกในชุมชนไม่สามารถล่าสัตว์ป่าเป็นอาหารได้ แต่มีการอนุโลมให้มีการจับปลา สัตว์ขนาดเล็ก สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง และการเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภคในครัวเรือน จากข้อยกเว้นทางกฎหมายนั้น

สมาชิกในชุมชนบ้านทิพเยสามารถจับปลาแหล่งอาหารในกลุ่มของปลาที่ดำรงชีวิตอยู่ตามธรรมชาติในลำห้วยทิพเย และแหล่งน้ำข้างเคียงในป่าชุมชน ชนิดของปลาเหล่านี้กำลังลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่องสาเหตุมาจากความเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร ซึ่งกล่าวได้ว่าสถานการณ์ด้านทรัพยากรอาหารในชุมชนมีปัจจัยคุกคามความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์ที่มีผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ตามปัจจัยดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ปัจจัยเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหารชุมชนบ้านทิพเยปรับปรุง (พรทิพย์ ดิกานันท์, 2557)

กล่าวได้ว่าเมื่อสมาชิกในชุมชนเพิ่มมากขึ้นเป็นผลต่อความต้องการด้านทรัพยากรในชุมชนเพิ่มขึ้น รวมทั้งชุมชนเคยเกิดปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่อยู่อาศัยซึ่งอยู่เขตพื้นที่ของเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า หากปัจจุบันกระแสวัฒนธรรมภายนอกหลั่งไหลเข้ามาส่งผลต่อรูปแบบการคิดการอยู่ร่วมกับทรัพยากรเสื่อมถอยไป เกิดรูปแบบการใช้ชีวิตตามสไตล์โลกภิวัตน์ไม่มีภูมิคุ้มกันต่าง ๆ ทำให้สมาชิกในชุมชนต้องพึ่งพาแหล่งอาหารจากตลาดชุมชนที่เข้ามาตามลำดับ

เรียบเรียงวาระ: ความมั่นคงทางอาหารในชุมชนบ้านทิพเย

สมาชิกในชุมชนบ้านทิพเย นับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก มีการทำบุญ ตักบาตร เข้าวัดในทุกวันสำคัญทางศาสนาสืบทอดกันมายาวนาน มีความเชื่อที่สอดคล้องกับการดูแลพื้นที่หมู่บ้าน เช่น ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทำไร่ ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน สิ่งเหล่านี้สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นตัวกำหนดให้มีวิถีการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน การทำไร่ข้าว โดยการปลูกข้าวในอดีตจะ

ปลูกในลักษณะหมุนเวียน และอีกหลายปีถึงจะกลับมาปลูกซ้ำในที่เดิมอีกครั้ง วิถีเรียบง่าย ง่าย คือ เมื่อมีสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้นบนโลก การอยู่ร่วมกัน การพึ่งพาอาศัยกันก็ต้องเกิดขึ้นตามมากลายเป็นสังคมและเมื่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดอยู่ร่วมกันเป็นสังคมก็ต้องมีการควบคุมเพื่อเกิดความถูกต้องซึ่งเรียกว่า “เวาะ” ดังนั้นเรียบง่าย ง่าย จึงเป็นเรื่องของกฎระเบียบของสังคม ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติรวมอยู่ในเรียบง่าย หากมนุษย์กระทำการสิ่งใดโดยไม่มีสังขารจะทำให้เกิดความไม่สมดุลตามธรรมชาติ เพราะฤดูกาลต้องมีการพึ่งพาอาศัยธาตุ ธาตุต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยฤดูกาล ถ้าสิ่งหนึ่งสิ่งใดถูกทำลายมากเกินไปจะกระทบถึงอากาศธาตุ ด้วยเหตุนี้ทำให้สังคมมนุษย์ต้องอาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติและหลักคำสอนในการอยู่ร่วมกัน เพื่อความเสมอภาคในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ เป็นข้อกำหนดกฎระเบียบในการปฏิบัติของคนในสังคมไม่ให้ฝ่าฝืน ดังนี้

1. ระบบคิดการสำรวจพื้นที่ทำข้าวไร่ การสำรวจพื้นที่ไร่ ปกติจะทำในช่วงปลายธันวาคม – มกราคม โดยพื้นที่ในการเลือกไร่จะต้องมีห้วย พรุ หนอง อยู่ใกล้ๆ ลักษณะของพื้นที่ต้องมีน้ำท่วมขัง พื้นที่ในลักษณะหลังเต่า หากพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีเสียงกึ่งร้อง เชื่อว่าจะทำให้ไม่สบาย ทำมาหาไม่ได้ วิถีคิดดังกล่าวนี้จัดว่าเป็นรูปแบบการจัดการของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงไม่ให้คนเข้าไปบุกรุกพื้นที่อาศัยของสัตว์ป่า และแสดงถึงการเคารพธรรมชาติไม่ไปเบียดเบียนสัตว์

2. ระบบคิดการเตรียมพื้นที่ – การถางป่า – การจุดไฟ หลังจากมีการสำรวจพื้นที่ทำไร่ข้าวแล้ว กระเหรี่ยงจะมีการเริ่มพื้นที่ คือ การตัดไม้และกำจัดพืชต่างๆ ให้ง่ายกับการเผาไร่ ถ้าเป็นไม้ใหญ่จะตัดบริเวณที่เป็นไม้เนื้ออ่อน สูงจากพื้นดินขึ้นมา ถ้าเป็นกอไผ่จะตัดให้ใกล้พื้นดินเพื่อความปลอดภัยเวลาเผา โดยปกติฤดูกาลเตรียมพื้นที่จะอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ก่อนจุดไฟจะมีการเคาะไม้ไผ่แห้ง 3 ครั้ง เคาะดิน 3 ครั้ง ส่งเสียงบอกเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา สัตว์ใหญ่ สัตว์เล็ก ออกจากพื้นที่ และดูทิศทางของลมจากทิศไหนไปทิศไหนโดยใช้ควันบู่หรือควันมือเผาหลังจากเผาไร่เสร็จจะทำสัญลักษณ์แสดงความเป็นเจ้าของอีกครั้งหลักคิดนี้สอดคล้องกับเรื่องความปลอดภัยเป็นการให้สัญญาณในการบอกพื้นที่ใกล้เคียง

3. ระบบคิดการรื้อไร่ – ดายหญ้า วัตถุประสงค์ของการรื้อไร่ ก็เพื่อเผาเศษที่ยังไหม้ไม่หมด จากการเตรียมพื้นที่ ซึ่งจะทำในเดือน เมษายน เป็นต้นไป จนถึงเดือนมิถุนายน ระยะเวลาดังกล่าวจะทำการพร้อมกับการดายหญ้า และมีกิจกรรมที่ทำเพิ่มเติม คือ สร้างกระท่อมไว้พักผ่อน ส่วนการดายหญ้าจะทำอย่างต่อเนื่องเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับการ

หยอดข้าว ช่วงเวลาดังกล่าวเริ่มมีฝนตกบ้าง ชาวกะเหรี่ยงเริ่มปลูกพืช ผักที่ปลูกเป็นตระกูล ถั่ว บวบ มัน และดอกไม้ใช้สำหรับพิธีกรรม ดาวเรือง หงอนไก่ สะท้อนให้เห็นแนวความคิดการทำการเกษตรแบบผสมผสาน คือ การไม่ทำลายระบบนิเวศ ไม่ใช้วิธีการกำจัดศัตรูพืชแบบการฆ่า แต่แบ่งกันกินทำให้ไม่ทำลายระบบนิเวศ

4. ระบบคิดช่วงเวลาสำคัญ (การหยอดข้าว) เมื่อเข้าเดือนมิถุนายน ก่อนหยอดข้าวทำพิธี "บ้อชีเบาะ" เพื่ออธิบายให้เจ้าที่ดูแลไร่ผืนนี้ ให้ข้าวได้ดี ไม่มีสัตว์รบกวนวิธีการทำโดย ขุดหลุมเพื่อหยอดข้าว 9 หลุม เอาพันธุ์ข้าวที่อยู่ในห่อที่เตรียมมาหยอดลงในหลุม หลังจากนั้นจึงหยอดข้าวไร้จนเสร็จทั้งผืน

5. ระบบคิดการคัดเลือกและเก็บรักษาพันธุ์ข้าว – พิธีกินข้าวใหม่ หลักจากเก็บเกี่ยวเสร็จ ต้องชวนเพื่อนบ้าน หรือญาติพี่น้องมาร่วมกินข้าวใหม่ หรือจะเรียกว่า "ประเพณีกินข้าวใหม่" ทุกบ้านต้องทำหมด ซึ่งหากไม่มีการกินข้าวใหม่ก่อน จะทำการเพาะปลูกในปีต่อไปไม่ได้ การกินข้าวใหม่จะทำในวันอาทิตย์ เพราะจะทำให้ข้าวหมดข้าวแรงงานในครัวเรือนจะช่วยกันเตรียมข้าวเตรียมแกง ก่อนกินข้าวนำอุปกรณ์ที่ใช้ทำการเกษตรทั้งหมด มาวางรวมกัน

กล่าวได้ว่าหลักความเชื่อ เรียเจียเวาะ ชุมชนบ้านทิพย์สอดคล้องกับระบบนิเวศ คือ มีการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์ ในขณะที่เดียวกับก็มีการฟื้นฟู ดูแลทรัพยากรธรรมชาติให้มีสภาพที่สมบูรณ์ รวมทั้งดูแลระบบนิเวศในองค์รวมไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตอื่นๆ หรือสิ่งไม่มีชีวิตได้รับการดูแลให้มีความสมดุลและสุขภาพดี โดยเฉพาะความหลากหลายของชนิดอาหารในชุมชนอยู่ในระดับที่ยังคงมีความหลากหลาย เพียงพอต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารสำหรับคนในชุมชน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและความเชื่อในระบบการทำการเกษตรสะท้อนผ่านการทำไร่ข้าวและวิธีการทำมาหากินแบบดั้งเดิมของชุมชนตามหลักคิดเกษตรกรรมยั่งยืนหรือเกษตรกรรมทางเลือก ที่สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารโดยเฉพาะระดับครัวเรือนได้อย่างยั่งยืน

สรุปผลและอภิปรายผล

1. วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บ้านทิพย์ ตำบลละแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นสังคมเกษตรกรรมและหาของป่า พอใจในสิ่งที่อยู่ ยึดกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ ดำรงชีวิตจากการพึ่งพาอาศัยฐานทรัพยากรท้องถิ่น ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารในชุมชนแห่งนี้ โดยวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ณ ชุมชนแห่งนี้

ได้แก่ การทำไร่ การทำสวน มีรูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบในการทำมาหากิน ทรัพยากรสมบัติที่ล้ำค่าที่สุดที่บรรพบุรุษส่งมอบให้กับคนรุ่นต่อๆ มา ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการทำมาหากิน ฟังฟังธรรมชาติ ป่าเขา ไปพร้อมกับการดูแล พื้นฟูให้มีความอุดมสมบูรณ์ตามวิถี “เรี่ยเจียเวาะ” ความผูกพันระหว่างคนกับป่าที่มีการพึ่งพาอาศัยกันมาอย่างยาวนานของสมาชิกในชุมชนบ้านทิฟูจะต้องอาศัยความเคารพร่วมกันทั้งสิ้น เริ่มจากมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ แม้การทำไร่ในอดีตไม่สามารถเลือกตามใจชอบได้ แต่การทำพื้นที่ลัดฝืนต้องคำนึงถึงความเหมาะสม เพราะมีข้อห้ามและความเชื่อและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่มีการบอกกล่าวสั่งสอนและสืบทอดกันมาอย่างยาวนานจนกลายเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชน การปฏิบัติต่างก็อยู่ภายใต้หลักคิดสำคัญ คือ เรี่ยเจียเวาะ เรื่องทางโลก เกี่ยวกับมนุษย์ สังคม และเศรษฐกิจผูกโยงไปถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งคุ้มครอง ธรรมชาติ และการปกครองที่ต้องอาศัยการวางกฎ ข้อปฏิบัติร่วมกันของชุมชน และทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติได้ตลอดมา สอดคล้องกับแนวทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ซึ่งงานพิศ สัตย์สงวน (2551) กล่าวถึงปฏิกริยาตอบโต้กันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมโดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม ดังนั้นเน้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมว่ามีความแนบแน่นใกล้ชิดและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนหรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น ทั้งนี้ชุมชนในเขตป่าทุ่งใหญ่นเรศวรเป็นชุมชนที่ปลูกข้าวโดยใช้ระบบไร่หมุนเวียนมีการจัดสรร แบ่งปันพื้นที่ปลูกข้าวอย่างทั่วถึง มีการห้ามใช้พื้นที่บริเวณต้นน้ำในการทำกรเกษตรทำให้ไม่กระทบแหล่งกำเนิดน้ำ รวมถึงการมีภูมิปัญญาในการปลูกและเก็บเกี่ยวข้าวให้สามารถมีกินตลอดปี ตลอดจนเก็บหาอาหารทั้งพืชและจากในป่าหรือบริเวณชุมชนทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองด้านอาหารมีความมั่นคงทางอาหาร

2. ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันและการปฏิสัมพันธ์เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนเพื่อสร้างข้อปฏิบัติในการทำชาวนั้น มีข้อปฏิบัติกำหนดตามรูปแบบความเชื่อ ที่ผูกโยงกับความสัมพันธ์เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไป เช่น ระบบคิดการเตรียมพื้นที่ - การถางป่า - การจุดไฟ ก่อนจุดไฟจะมีการเคาะไม้ไผ่แห้ง 3 ครั้ง เคาะดิน 3 ครั้ง ส่งเสียงบอกเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา สัตว์ใหญ่ สัตว์เล็ก ออกจากพื้นที่แสดงถึงการ

เคารพการอยู่ร่วมกับสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าว กระบวนการนี้มีความสำคัญต่อชีวิตวิถีปฏิบัติผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ ในการทำไร่ข้าวหมุนเวียน และการดำรงชีวิตอย่างเคร่งครัด ชุมชนเคารพ “ข้าวไร่” ในฐานะธรรมชาติผู้มีพระคุณสอดคล้องกับสุรวัณชัย ไทรสังข์ขวลิต และคณะ (2552) นพรัตน์ ไชยชนะ และวีระวัฒน์ อุดมทรัพย์ (2560) และโสฬส ศิริไสย์ (2551) ที่พบว่า กะเหรี่ยงมีวิถีชีวิตที่สามารถสอนให้คนอยู่อย่างพอดีพอประมาณ รู้จักใช้ทรัพยากรในชุมชนที่มีอย่างมีเหตุผลและรู้คุณค่าส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนวิถีชีวิตกะเหรี่ยงบ้านไร่ป่าอีกรูปแบบการทำการเกษตรและหาของป่า ดำเนินชีวิตเรียบง่าย รักสงบ รักอิสระ สันโดษ พอใจในสิ่งที่มีอยู่ ยึดกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ แต่ปัจจุบันโครงสร้างของครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว จำนวนสมาชิกในครอบครัวลดลง สภาพเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยมและความเชื่อที่เปลี่ยนไป ทำให้กลไกควบคุมความประพฤติของสมาชิกแบบเดิมใช้ไม่ได้กับทุกคนและทุกเรื่อง แต่รากฐานทางความคิดและวัฒนธรรมยังคงอยู่ในวิถีของชุมชน มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่แน่นแฟ้นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงคงรักษาประเพณีดั้งเดิม แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกายในงานประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน รักษาต้นน้ำลำธาร ที่สำคัญคือ ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมหาพืช ผัก จากแหล่งธรรมชาติ มาบริโภค ใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ดำรงชีวิตจากการพึ่งพาอาศัยฐานทรัพยากรท้องถิ่นด้วยการนำภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาใช้ดำรงชีวิต ซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ทำให้ชาวกะเหรี่ยงในชุมชนแห่งนี้มีรูปแบบการพิทักษ์รักษาอาหารให้สามารถมีกิน มีใช้ตลอดปี ทั้งวิธีการหมัก ดอง ตาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ตกทอดเป็นมรดกของกลุ่มชนแห่งภูมิปัญญาของวิถี “ลือกาเวาะ” ที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน

ทั้งนี้ชุมชนบ้านทิพยูมีความเสี่ยงความเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางอาหารนั้น กำลังจะเกิดขึ้นตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทุกขณะ ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านทิพยูเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตอุทยานอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองหรืออำเภอก็ตาม การผสมผสานของคนเดินทางเข้าไปทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชุมชนเกิดขึ้น ความเข้มแข็งบนฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ มีความมั่นคงทางอาหาร แต่เกษตรกรรมเองก็มีหนี้สิน เป็นหนี้สินที่กู้ยืมมาเพื่อลงทุนด้านการเกษตร ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตามกระแสนิยม หรือสิ่งที่จำเป็น แต่ชุมชนก็ยังสามารถดำรงอยู่ได้ตราบใดที่ทรัพยากรท้องถิ่นยังมีความอุดมสมบูรณ์ ยังมีอาหารที่หากินได้เนืองไป ในไร่ ในห้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Collomb, P.

(1990), ปิยนาด อิมดี (2547), นพรัตน์ ไชยชนะ (2559), สุรัชย์ รักษาชาติ (2545), ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2539) และวัลย์ลิกา สรรเสริญชูโชติ (2545) กล่าวว่า วิถีชีวิตของคนชายขอบ ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนแต่มีความเสี่ยงกับความไม่มั่นคงทางอาหารเนื่องจากชาวบ้านบางส่วนจะเลยหลักคิดแบบเดิมไปมาก ประกอบกับนโยบายของรัฐหน่วยงานราชการต่างๆ ที่ดำเนินการเกี่ยวกับพื้นที่ทำกินสร้างความสับสนกับระบบคิด จากข้อจำกัดการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรทำให้วิถีคิดแบบเดิมเริ่มจางหายไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในสำหรับการพัฒนาชุมชนจากการประเมินสถานการณ์ปัจจุบันที่ประชากรในชุมชนเพิ่มมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่รวดเร็ว คนภายนอกสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารของชุมชนได้โดยสะดวกหลายทาง รวมถึงสภาพอากาศที่แปรปรวนอยู่ในภาวะโลกร้อนเป็นผลให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาล จึงทำให้เกิดการเสื่อมโทรมของทรัพยากรอาหารจากป่ามีปริมาณลดลง ความเสี่ยงความเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางอาหาร ดังนั้นองค์กรหน่วยงานในชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบลชะแล และเกษตรอำเภอทองผาภูมิ ควรจะออกนโยบายในการรักษาสวนทรัพยากรอาหาร รวมทั้งให้ความรู้กับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่ในการช่วยการณรงค์ป้องกันให้เกิดความมั่นคงทางอาหารต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไปควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการสืบสานวัฒนธรรมการกินของกระเหรี่ยงในชุมชนอื่น ๆ เพราะได้องค์ความรู้ รูปแบบ วิถีชีวิต กระบวนการบริโภคอาหาร ซึ่งมีผลต่อความมั่นคงหรือไม่มั่นคงของชุมชนแห่งนั้น เพื่อนำความรู้ไปส่งเสริมกระบวนการดูแลสุขภาพที่ถูกต้องให้กับสาธารณสุขน หรือเป็นบทเรียนท้องถิ่นในการใช้พัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีที่สนับสนุนงบประมาณในการวิจัยครั้งนี้ ดร. ประภาดา วัชรนาถ นักวิชาการสายวิทยาศาสตร์เต็มบทบาทความให้มีความสมบูรณ์และตรวจแก้ข้อบกพร่อง รวมทั้ง ดร.พลวัต วุฒิประจักษ์ ถึงท่านจะล่วงลับไปแล้วแต่ท่านก็มีส่วนประกอบสร้างให้บทความชิ้นนี้มีความสมบูรณ์ ขอคุณ จอย ใจ และแอล ลูกศิษย์สาขาวิชาการพัฒนาชุมชนผู้ร่วมเก็บข้อมูลวิจัย และขอขอบพระคุณกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านทิพย์ ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ที่ให้ความเข้าร่วมในการอนุเคราะห์ข้อมูลในการทำวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- งามพิศ สัตย์สงวน. (2551). **การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา**. ตำราในโครงการตำรา
พื้นฐานคณะรัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทร์บูรณ์ สุทธิ. (2527). ระบบปลูกพืชบนพื้นที่สูง. **ข่าวสารสถาบันวิจัยชาวเขา**. 8(2), 42–54.
- นพรัตน์ ไชยชนะ และจักษุมลย์ วงษ์ท้าว. (2561). ความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมของ
กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์บ้านทิพูเย ตำบลชะแล อำเภอดงพญาภูมิ จังหวัด
กาญจนบุรี. **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์**, 3 (1) , 43–71.
- นพรัตน์ ไชยชนะ และพลวัต วุฒิประจักษ์. (2561). การพิทักษ์อาหารของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
โปว์ บ้านบ้องดีล่าง ตำบลบ้องดี อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ. ใน **การประชุม
วิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยพะเยา ครั้งที่ 7**. มหาวิทยาลัยพะเยา, พะเยา.
- นพรัตน์ ไชยชนะ และพลวัต วุฒิประจักษ์. (2561). วิถีชีวิตและการสืบสานวัฒนธรรมการกิน
กะเหรี่ยงโปว์บ้านบ้องดีล่าง ตำบลบ้องดี อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ. ใน **การประชุมวิชาการสังคมศาสตร์วิชาการระดับชาติครั้งที่ 14**. สำนักวิชา
ศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, เชียงราย.
- นพรัตน์ ไชยชนะ และวีระวัฒน์ อุดมทรัพย์. (2559). "สื่อภาษา" วิถีทำมาหากินกะเหรี่ยงโปว์
บ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอดงพญาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. **วารสารคณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**, 11 (2), 119 – 132.
- นพรัตน์ ไชยชนะ. (2559). “ถั่งเมี่ยงกะเหรี่ยง” พิธีกรรม ความเชื่อกะเหรี่ยงโปว์บ้านไร่ป่า ตำบลห้วย
เขย่ง อำเภอดงพญาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. ใน **การประชุมวิชาการระดับชาติลุ่มน้ำ
ทะเลสาบสงขลา ครั้งที่ 4 และพัทลุงศึกษา – ภูมิปัญญาชุมชน – ลุ่มน้ำ
ทะเลสาบสงขลา ครั้งที่ 2**. วิทยานิพนธ์ปริญญาชุมชน. มหาวิทยาลัยทักษิณ, พัทลุง.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2539). **ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตชุมชนพื้นเมือง : ศึกษากรณีชุมชน
กะเหรี่ยง ในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร**. กรุงเทพฯ: โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ.
- ปิยนัด อิ่มดี. (2547). **ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้าน
ป่าคา หมู่ที่ 2 ตำบลสวก อำเภอน่าน จังหวัดน่าน**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.

พรทิพย์ ติกานันท์. (2557). **การนำรูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหาร**. ปรินญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ค.ด.). สาขาวิชาการพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

วัลย์ลิกา สรรเสริญชูโชติ. (2545). **การศึกษาการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิต และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในมิติชายหญิงของชุมชนกะเหรี่ยง: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านทิพเย หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอดงพญาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี**. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

วีระวัฒน์ อุดมทรัพย์ และตรีสุคนธ์ เจริญชัยชาญกิจ. (2560). **บริบทชุมชนบ้านทิพเย. รวมเล่มงานวิจัยชุมชนกะเหรี่ยงบ้านทิพเย อำเภอดงพญาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี**. กาญจนมา เชียงทอง บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ.

สมเกียรติ จำลอง และ จันทบูรณ์ สุทธิ. (2539). **รายงานการศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบถาวรของชุมชนชาวเขาที่ปลูกฝิ่น**. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยชาวเขา.

สุรัชย์ รักษาชาติ. (2545). **ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบรูปแบบการบริโภคและแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนกะเหรี่ยงภาคตะวันตกประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วท.ม.). มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.

สุรวัดชัย ไทรสังขวลิต และคณะ. (2552). **การศึกษาและการฟื้นฟูภูมิปัญญา “สื่อเกาะ” เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของคนกะเหรี่ยงบ้านสะเนพ่อง ตำบลไฉ่ว อำเภอสงขลาบุรี จังหวัดกาญจนบุรี**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

โสฬส ศิริไธย. (2551). **โครงการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการพัฒนาความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการในประชากรกลุ่มชาติพันธุ์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

Collomb, P. (1990). **Food Security and Rural Development: Sevents World Congress of Rural Sociology**. Population 2, 29 – 36.